

जुह्वर्ब्रह्मजाया, ब्राह्मः ऊर्ध्वनाभा वा। विश्वे देवाः। त्रिष्टुप्, ६-७ अनुष्टुप्

तेऽवदन्प्रथमा ब्रह्मकिल्बिषेऽकूपारः सलिलो मातरिश्वा।

वीळुहरास्तप उग्रो मयोभूरापो देवीः प्रथमजा ऋतेन॥ १०.१०९.०१

अकूपारः- अकुत्सितगतिः सूर्यः। सलिलः- वरुणः। मातरिश्वा- वायुः। तपः- तपसा। उग्रः- उद्गूर्णोऽग्निः। मयोभूः- सोमः। देवीः- दिव्याः। आपः। प्रथमजाः- आद्या मूलशक्तिधाराः। वीळुहराः- दृढगिरिभेदकाः। ऋतेन- सत्येन प्रकृतिनियत्याख्यसत्येन। ते- अमी। प्रथमाः- मुख्याः। ब्रह्मकिल्बिषे- बृहस्पतेर्मेधाधिदेवताया दौर्भाग्यविषये। अवदन्- अब्रुवन्। विचारमकुर्वन्। बृहस्पतेर्मेधाधिदेवतस्य जाया वाग्देवता पणिभी रक्षोभिर्भौमधनैकलक्ष्यभावनप्रतीकैर्हृता गिर्युपलक्षितजडे पिहिता च। इदमेव बृहस्पतेर्दौर्भाग्यम्॥१॥

सोमो राजा प्रथमो ब्रह्मजायां पुनः प्रायच्छदहणीयमानः।

अन्वर्तिता वरुणो मित्र आसीदग्निर्होता हस्तगृह्या निनाय॥ १०.१०९.०२

अहणीयमानः- अनाच्छादयन्ती। राजा सोमः- रसाधिदेवता। पुनः। प्रथमः- मुख्या सती। ब्रह्मजायाम्- बृहस्पतिपत्नीभूतां वाग्देवताम्। प्रायच्छत्- पणीन् विजित्य बृहस्पतये प्रददौ। वरुणः- ऋताधिदेवता। मित्रः- स्नेहाधिदेवता। अन्वर्तिता- अनुमोदयित्र्यौ अभवताम्। होता- देवाह्वता। अग्निः। हस्तगृह्या- तस्या हस्तं गृहीत्वा बृहस्पतये। आ निनाय- आनयत्॥२॥

हस्तेनैव ग्राह्य आधिरस्या ब्रह्मजायेयमिति चेदवोचन्।

न दूताय प्रह्ये तस्थ एषा तथा राष्ट्रं गुपितं क्षत्रियस्य॥ १०.१०९.०३

अस्याः- एतस्या वाग्देवतायाः। आधिः- रूपम्। हस्तेनैव- करेणैव। ग्राह्यः- गृहीतव्यम्। इयम्- एषा। ब्रह्मजाया- बृहस्पतिपत्नी वाग्देवता। इति- एवम्। अवोचन्- बृहस्पतिमब्रुवन्। प्रह्ये- प्रहिताय। दूताय। एषा- इयम्। न तस्थे- न तिष्ठति। बृहस्पतिप्रेषितदूतेनापि सा यत्र

बद्धेत्यन्विष्यापि ज्ञातुं न शक्ताभवत् । तथा । क्षत्रियस्य- पणेः शासकस्य । राष्ट्रम्- राज्यम् ।
गुपितम्- गुप्तम् ॥३॥

देवा एतस्यामवदन्त पूर्वे सप्तऋषयस्तपसे ये निषेदुः ।

भीमा जाया ब्राह्मणस्योपनीता दुर्धा दधाति परमे व्योमन् ॥ १०.१०९.०४

ये तपसे निषेदुः- तपस्विनः । पूर्वे- पुराणाः । सप्त ऋषयः- सप्तभूमिकोपासकाः । देवाः । एतस्याम्-
एतस्या विषये । अवदन्त- अब्रुवन् । ब्राह्मणस्य- बृहस्पतेः । उपनीता- समीपे स्थिता । जाया-
पत्नी वाग्देवी । भीमा- शत्रुभयङ्करी । परमे व्योमन्- चिदाकाशे । दुर्धा- अन्यैर्दुर्धराम् । दधाति-
बृहस्पतिर्मेधाधिदेवता धारयति । वाचं चिदुन्मुखं धारयतीति भावः ॥४॥

ब्रह्मचारी चरति वेविषद्विषः स देवानां भवत्येकमङ्गम् ।

तेन जायामन्वविन्दद्बृहस्पतिः सोमेन नीतां जुह्वं न देवाः ॥ १०.१०९.०५

देवाः- हे देवताः । विषः- विषवदपहारकैरजीर्यमाणः । वेविषत्- व्याप्नुवन् । विष्लृ व्याप्तौ ।
ब्रह्मचारी- पत्न्यभावाद्ब्रह्मचर्येण । चरति- अचरत् । सः- असौ बृहस्पतिः । देवानाम् । एकमङ्गम्-
प्रतिनिधिः । भवति- अस्ति । तेन- अमुना ब्रह्मचर्येण । बृहस्पतिः- मेधाधिदेवता । सोमेन नीताम्-
रसाधिदैवतेन दस्युभ्यः पणिभ्यो बृहस्पतिसकाशं पुनर्नीताम् । जायाम्- भार्या वाचम् । जुह्वं न-
दानमिव । ह दानादानयोः । अन्वविन्दत्- लेभे ॥५॥

पुनर्वै देवा अददुः पुनर्मनुष्या उत । राजानः सत्यं कृण्वाना ब्रह्मजायां पुनर्ददुः ॥ १०.१०९.०६

देवाः- अमराः । पुनः । ददुः- अयच्छन् । उत- अपि च । मनुष्याः- मर्त्याः । पुनर्ददुः । सत्यं
कृण्वानाः- सत्यं कुर्वन्तः । राजानः- रजकाः । ब्रह्मजायाम्- बृहस्पतिपत्नीं वाचम् । पुनः । ददुः-
प्रायच्छन् ॥६॥

पुनर्दाय ब्रह्मजायां कृत्वी देवैर्निकिल्बिषम् ।

ऊर्जं पृथिव्या भक्तवायोरुगायमुपासते ॥ १०.१०९.०७

ब्रह्मजायाम्- बृहस्पतिपत्नीं वाचम् । देवैः । निकिल्बिषम्- अदोषाम् । कृत्वी- कृत्वा । पुनः । दाय-
दत्त्वा । पृथिव्याः- भूम्याः । ऊर्ज- शक्तिम् । भक्तवाय- विभज्य । उरुगायम्- विष्णुम् ।
उपासते ॥७॥

Dr. Rangraji